

MIT JELENT ZSIDÓNAK LENNI?

"A zsidó helyzete olyan, hogy bármit cselekszik, minden ellene fordul."

(Jean-Paul Sartre:
Zsidó lét és antiszemitizmus)

(N.E.-nek)

Erről a kérdéstről már rengetegen írtak, mióta Josephus Flavius megfogalmazta vitáit Apión ellen a zsidó nép szokásainak védelmében. Tizenkilenc évszázaddal később Dosztojevszkij egy kis, 1919-ben magyarul is kiadott brosurában, megdöbbentő módon visszhangozza az összes már az ókorban ismert antiszemita vádpontot, szinte leltárszerűen sorolva fel az azóta is szüntelenül hallható képtelen hiedelmeket a zsidók világhatalmi törekvéseiről, kíméletlen önzéséről, materializmusáról és tántoríthatatlan istenfélelméről, mit sem törődve az önmaga által felállított ellentmondásokkal. Kétségtelen, hogy az orosz író az általánosítás torzító mivoltát maga is belátva a testvériségről szőtt álommal fejezi be az írást, amellyel kísérletet tesz a faji-vallási megkülönböztetés felszámolására, az egyedi esetek erejében bízva. Dosztojevszkij antiszemitizmusával, amely ennek ellenére, kétséget kizáróan fennáll, Sartre filoszemitizmusát állíthatjuk szembe. Mintha csak Dosztojevszkijt cáfolná, úgy veti el pontról pontra e képtelen, s mégis oly maradandó vádakat.

Szó sincs persze titokzatos egybeesésről, sokkal inkább arról, hogy a történelem aggasztóan, s mondhatnók fantáziátlanul ismétli önmagát. Mindig ugyanazok a vádak, mindig ugyanaz a védekezés. Hol antiszemitizmus van, hol anticionizmus, hol antijudaizmus a lényeg azonban úgy látszik, rejtve ugyanaz marad. Ha azt kérdezem magamtól, hogyan lettem a zsidósággal megvert, s abból menekülő, inautentikus lényből, hogy újra csak Sartre-ra hivatkozzam, autentikus, azaz önmagát vállaló zsidó, akkor talán éppen a fenti felismerés tett azzá. Pontosabban szólva az ellenzékiesség és a zsidóság vállalása nálam egy tőről fakadt. Mert egy dolog volt tisztában lenni azzal a ténnyel, hogy miért nincsenek rokonaim, hogy miért nem ismertem egyetlen nagyszülőmet vagy nagynénémet sem, s egy másik dolog ráébredni arra, hogy mindez nem zárult le örökre, hogy az internacionalizmus leple mögött mindez tovább folyik, csak most éppen anticionizmus névre hallgat. Mint sokan korosztályom tagjai közül, én is Scheiber Sándor péntek esti szemináriumaira járva értettem meg először, hogy a dolog nem úgy áll, miszerint a vallás sötétségével a tudomány fáklyáját helyezzük szembe, mindörökre megszüntetve ezzel bármiféle "törzsi" alapú diszkriminációt, mint hittem volt korábban. Scheiber szemináriumain döbbsentem rá, hogy az egyetemesség csak különösségből fakadhat, s az az elvont racionalista ideál, amelyet magaménak vallottam korábban, megvalósíthatatlan utópia. A függöny fellebben, ez volt a címe az anticionista perekről írt könyvnek, amelyet egy bécsi újságíró barátunk jóvoltából ismertem meg, s ugyanô szállította az anyagot hétről-hétre a szemináriumba, hol Wallenbergről, hol a szovjet lapokban látható, a náci lapokhoz "méltó" karikatúrákról, s persze a Gulágról is. Hallottam történeteket nyilas pribékek kommunista karrierjéről, s lassacskán átjárt a tudat, hogy az üldözések kora nem zárult le még,

hogy mi csupán némi haladékot, némi pihenőt kaptunk. Lengyelországban 1968-ban, a holocaust után alig húsz évvel, kommunista segédlettel űzik világgá a megmaradt zsidókat, - ennek az időben oly közel eső, már az én életemben zajló történetnek a megismerése végérvényesen szembefordított mindenféle diktatúrával, mindenféle népre hivatkozó, s az egyént csupán eszközként kezelő, világmegváltó ideológiával. Ettől kezdve magától értetődőnek tűnt számomra a részvétel minden, a rendszer lényegét leleplező eseményben, legyen az ellenzéki galéria nyitása, - amelyre az Inconnu csoporttal közösen, saját házunkban 1987-ben sor is került -, vagy néhány szamizdat és határon való ki- és becsempészése, zsidó ellenzéki folyóirat itthoni terjesztése. A kockázat elhanyagolhatóan tűnt azzal az érzéssel szemben, hogy tehetetlenül várjuk, mikor mutatja meg a rendszer valódi természetét. Első, s talán legnagyobb visszhangot kiváltó kiállításunkat Raoul Wallenbergnek szenteltük. A kocka el volt vetve: megalkudni a rendszerrel, illetve a zsidóságot megtagadva asszimilálódni egyformán árulásnak tűnt. Minden amit megelégtünk, vagyis az asszimilációs kényszer és a rejtett antiszemitizmus egyszerűen a rendszer velejárójának látszott, vagyis vele együtt megszüntethetőnek. Ez tehát a boldog optimizmus kora volt annak ellenére, hogy egy-egy megnyitó alkalmával, vagy jelesebb évfordulók közeledtekor gyakorta láttunk rendőrautót parkolni a ház előtt. Nem éreztük magunkat itthon a rendszerben, de itthon éreztük magunkat az országban. Legalábbis csak távoli sejtésként merült fel, hogy mindaz, ami elviselhetetlen, sokkal mélyebben gyökerezik, és attól, hogy a rendszer esetleg megváltozik, nem múlik el, sőt ellenkezőleg, felerősödik. Ez a gyanú azonban beigazolódott. Egyetlen rendőrautó, egyetlen zordonan közeledő vámos láttán sem fogott el soha ahhoz fogható félelem, mit amit akkor éreztem, amikor kétheti antiszemita rágalomkampány után az MDF megnyerte tavaly a választásokat. Gy tetszett, hogy ez egy olyan ország, ahonnan mihamarabb menekülni kell. Ha eddig csak a rendszer volt kényelmetlen, akkor ettől kezdve már az ország is azzá vált. Rá kellett ébrednem, hogy mostantól kezdve nem adnak módot arra, hogy ellenállásunkkal magunkon kívül másokat is képviseljünk, hogy tehát a többség érdekében is cselekedjünk. Nem, most már elkerülhetetlenül szembe kell nézni a többség és a kisebbség kérdésével: ma Magyarországon zsidónak lenni, elsősorban azt jelenti, hogy nem keresztény, s az uralkodó megítélés szerint ezzel szoros összefüggésben, nem magyar, hanem egy nemzeti vagy ha úgy tetszik a vallási kisebbséghez tartozni. Hogy elfogadjuk-e ezt a megítélést vagy sem, ez úgy hiszem nem tartozik a felvethető kérdések közé: a befogadáshoz nem elegendő ha csupán az egyik fél ismételtgeti unos-untig a hűségnyilatkozatokat, míg a másik oldal a kézfogásra emelt kezét minduntalan ellöki. Lelkünkben keresztény magyarként meghalni egy zsidók számára felállított haláltáborban, ahogy azt Radnóti Miklós vagy Szerb Antal tette, el lehet képzelni ennél szomorúbb és értelmetlenebb dolgot? "Zsidó az az ember, akit a többi ember zsidónak tart." - idézzük Sartre-ot, anélkül, hogy megértenénk, mi rejlik ebben a megállapításban. Pedig ha ez igaz, az nem többet és nem kevesebbet jelent, mint azt, hogy az asszimiláció, akár az erőszakos, akár az önként vállalt, lehetetlen. Csapdáját önmagában rejti. Ennek szép példáját hallhattuk Raj Tamástól egy rádióbeszélgetésben.

Elbeszélése szerint egy vidéki városba érkezve megkérdezett egy járőkelőt, laknak-e a városban zsidók, mire azt a választ kapta, hogy itt és itt lakik egy, de ne menjen el hozzá, mert az illető nem tudná mire vélni: "Róla csak mi tudjuk, hogy zsidó!"

G.H. Mead írja az egyéni pszichikum kialakulásával kapcsolatban: "... ahogyan átveszi más egyének iránta és egymás iránt mutatott attitűdjeit, át kell vennie azon közös társadalmi cselekvések vagy társadalmi tevékenységsorozat iránti attitűdjeiket is, amelyeknek valamennyien résztvevői." Talán itt

rejlik ama rejtély megoldásának kulcsa, hogy a zsidó lét, s vele együtt az antiszemitizmus még a vallási, nyelvi, kulturális szakadékok elhalványodása után sem tűnik el, sôt a társadalom éppen a megszüntetésére tett erőfeszítésekkel egyenes arányban tartja fenn. Ezért tehát azt gondolom, hogy akármilyen nehéz is, csupán egyet tehetünk: meg kell tanulnunk nem félni. Egy amerikai filozófiai konferencián voltam tanúja annak, hogy egy vallási kérdésekrôl kibontakozott vita kapcsán az elôadó minden elfogultság nélkül ezt mondta a mikrofonba: "Anyway, Michael was Jewish and so am I!"- s a vitát a maga részérôl lezárták tekintette.

Az ellenzéki galéria, amire a szöveg utal, 1987-88-ban mûködött, Alternatív Kulturális Centrum néven. A galériát Zrinyifalvi Gábor és Molnár Tamás (Inconnu) szervezték, a kiállítások témái pedig Wallenberg, az erdélyi képzômûvészet, a szegénység, a Szolidaritás és Sztálin voltak, emellett számos akkor még betiltott filmet is vetítettünk videóról.

Polanyiana 1993. 3. kötet, 3. szám, 109-111. o.

<http://www.kfki.hu/chemonet/polanyi/>

<http://www.ch.bme.hu/chemonet/polanyi/>

[Vissza a tartalomjegyzékhez](#)